

УДК: 93

DOI: [10.52754/1694867X_2024_1\(4\)_11](https://doi.org/10.52754/1694867X_2024_1(4)_11)

ВОССТАНИЕ ПОЛАТХАНА И ЕГО ИСТОРИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ
ПОЛОТХАНДЫН КӨТӨРҮЛҮШҮ ЖАНА АНЫН ТАРЫХЫЙ МААНИСИ
THE POLATHAN UPRISING AND ITS HISTORICAL SIGNIFICANCE

Дадамирзаева Гулчехра Абдунабиевна
Дадамирзаева Гулчехра Абдунабиевна
Dadamirzayeva Gulchehra Abdunabievna

PhD, доцент, Наманган мамлекеттик университети
PhD, доцент, Наманганский государственный университет
PhD, Associate Professor, Namangan State University
gulichehrad@mail.com

ПОЛОТХАНДЫН КӨТӨРҮЛҮШҮ ЖАНА АНЫН ТАРЫХЫЙ МААНИСИ

Аннотация

Бул макалада Полот хан баштаган көтөрүлүштүн себептери, анын ичинде Кокон хандыгынын аймактарында 1873-1876-жылдары жүргүзүлгөн элдик кыймылдар, анын жүрүшү, кыймылдаткыч күчтөрү жана тарыхый мааниси талданат. Мындан тышкары, Полот хандын инсандыгы, анын ишмердүүлүгү, козголоңчулардын аскердик аракеттери, орус бийлигинин ага болгон мамилеси кенири чагылдырылган.

Ачкыч сөздөр: Кокон хандыгы, Полот хан, Абдурахман Афтобачы, Иса Олуя, кыргыздар жана кыпчактар, салык, Мамыр, Кудаярхан, Насриддинбек

ВОССТАНИЕ ПОЛАТХАНА И ЕГО ИСТОРИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ

THE POLATHAN UPRISING AND ITS HISTORICAL SIGNIFICANCE

Аннотация

В данной статье анализируются причины восстания под руководством Полат-хана, в том числе народные движения, проводившиеся в 1873-1876 годах на территориях Коканского ханства, его ход, движущие силы и историческое значение. Кроме того, подробно освещена личность Полат-хана, его деятельность, военные действия повстанцев, отношение к нему российских властей.

Abstract

In this article, the causes of the uprising led by Polat Khan, including the popular movements carried out in 1873-1876 in the territories of the Kokan Khanate, its progress, driving forces and historical significance are analyzed. In addition, Polatkhan's personality, his activities, the military operations carried out by the rebels, and the attitude of the Russian authorities to him are covered in detail.

Ключевые слова: Кокандское ханство, Полат хан, Абдурахман Афтобачи, Иса Аулия, киргизы и кипчаки, налог, Мамыр, Худаярхан, Насриддинбек

Keywords: Kokand Khanate, Polat Khan, Abdurakhman Aftobachi, Isa Aulie, Kirghiz and Kipchaks, tax, Maymir, Khudayarkhan, Nasridinbek

Кокон хандыгында XIX кылымдын экинчи жарымында көтөрүлүштөр көп болгондугу тарыхта белгилүү. Бул көтөрүлүштөр тууралуу көптөгөн макалалар, китептер жазылып, илимий эмгектер корголгон. Мисалы, Мирза Алим Мушриф «Кокон хандыгынын тарыхы», А.Серебренников «Кокондуктардын аскердик аракеттери», К. Усенбаев «Кыргызстандын түштүгүнүн Россияга кошулушу», Х. Иноятов «Кокон хандыгынын Россияга кошулушунун алдындагы 1875-1876-жылдардагы Кокон көтөрүлүшү», Х. Бобобеков «Кокон тарыхы», «Полотхандын көтөрүлүшү» ж.б. эмгектерди белгилесек болот.

1873-жылдын жазында Кудаярхан Кокон хандыгынын аймагында жашаган кыргыздардан жана кыпчактардан салык-зекет чогултуу үчүн салык төлөөчүлөрдүн тобун жөнөткөн. Мал чарбачылыгы менен алектенген калктан кезектеги жогорулатылган салыктар алына баштады. Кыргыздар менен кыпчактар бул жогорулатылган салыктарды төлөөдөн баш тарта башташкан¹. «Ансоб ас-салотин жана таворикс-и ал-хавокин» эмгегинде Мундуз уруусунан чыккан Кыргыз башкаруучусу Мамыр өз кишилери менен бирге салык жыйноочуларды өлтүрүп, отряд чогултуп, Жалалабад жана Ханабад айылдарына кол салганы айтылат. Бул учурда хан Анжиянда болгон, ал жерден Мамырга каршы армия жиберген. Согушта кыргыздар жеңилет. Алардын көбү өлтүрүлөт же туткунга алынат. Хан элди коркутуу үчүн бардык туткундарды өлтүрөт. Бирок, Мамыр качып кетүүгө үлгүрөт. Бир канча убакыт өткөндөн кийин ал кайрадан тарапкерлерин чогултуп, Өзгөн чебин басып алат. Хан бул жөнүндө билгенде, Иса олуя жана Халназар төрө баштаган шахрихандык аскерлерин кыргыздарга каршы жөнөткөн. Мында көтөрүлүшчүлөр кайрадан жеңилип калышкан. Бирок кыргыздар тынчыбайт. Алар отряд түзүп, Ош шаарына келип, ал жерден курал алып, тоого жөнөшөт². Кокон хандыгынын жообунан кордук көргөн кыргыздардын бир топ уруу башчылары Алтыбой, Жанузакбай, Махмудмырза жана башкалар Колпаковскийге кат жолдоп, аларды орус жарандыгына кабыл алууну суранышкан³. Орус администрациясы алардын катына терс реакция кылды. Алардын өтүнүчтөрү четке кагылды.

1874-жылы августта Наманганга чектеш Чаткал өрөөнүндө жаңы көтөрүлүш башталган. 10 000ге жакын козголоңчулар Алабука тоолорунда жана Сафед-Буландын айланасында топтолгон. 1-августта козголоңчулар менен хандын тарапкерлеринин ортосунда катуу кагылышуу болду. Бул салгылашууда эки тарап тең олуттуу жоготууга учурашкан. Чепти козголоңчулар дээрлик согушсуз басып алышкан. Сафед-Буланда хан аскерлеринин жеңилиши жана козголоңчулардын чепти басып алышы хандын ачуусун келтирген. 2-августта Кудаярхан 7000 кишиден турган аскерди Абдурахман афтобачы жана Иса олуянын башчылыгында жөнөткөн. Кийинки кармаштардын жүрүшүндө козголоңчулар чоң жоготууларга учурап, жеңилип калышкан. Алар артка чегинип, Төрө-коргон жана Касандан чыгып, Чаткал тоолоруна чегиништи⁴. Чаткалдыктар канчалык кыйналбасын, алар күрөштү токтотушкан жок. 1874-жылы августта алар Намангандын түндүк бөлүгүндө жайгашкан Кызыл Токой айылында Афтобачы баштаган хандын армиясына туш болушкан жана козголоңчулар кайрадан жеңилген. Ушундан кийин Кудаярхан генерал-губернаторго жеңиш

¹ Қосимов Й. Қўқон тарихи. –Тошкент., 1994.– 98- бет

² Бобобеков Х. Қўқон тарихи –Тошкент:ФАН, 1996.– 64- бет

³ ЎзМА, И-1-фонд, 2-рўйхат, 343-а-йиғма жилд, 27-бет

⁴ Қосимов Й. Қўқон тарихи –Тошкент., 1994.– 98- бет, ЎзМА, И-1-фонд, 2-рўйхат, 343-а-йиғма жилд, 262-бет

жөнүндө айтып, ошону менен Чаткал өрөөнүндөгү көтөрүлүштү токтоткон. Худаяр хан Афтобачынын Чаткалдагы жеңишин сыйлап, ага парваначы жогорку наамын ыйгарган⁵.

Түркстан генерал-губернаторунун Кокондо хандын сарайындагы агенти Вайнбергдин губернаторго 1874-жылдын 29-декабрында жөнөткөн маалыматында⁶ козголоңчу кыймыл кайрадан башталганын белгилеген. Белгилүү болгондой, Кудаярхан өз байлыктарын көбөйтүү үчүн чоң салыктарды киргизген жана бул өз кезегинде карапайым калктын эле эмес, бектердин, байлардын жана уламалардын нааразычылыгын жараткан. Кудаярхандын салыктарды мажбурлап чогултуп, эбегейсиз байлык топтогону бул жерди басып алган орус колонизаторлорунун эмгектеринде да чагылдырылган: «салык салынуучу товарлардын көптөгөн түрлөрү бар, алар мүмкүн болушунча нерселердин баарынан алынган. Салыктар жада калса камыштан, мүйүздөн, соодагерлер алып келип саткан нерселерден алынган. Кийинки мезгилдерде тоолордон арыктар менен аккан сууга да салык салынчу». Бул абал ханга каршы нааразычылык акциясынын негизги факторлорунун бири болуп калды.⁷ 1875-жылы Кокон хандыгы негизинен Фергана өрөөнү менен чектелип, хан казынасына келип түшүүлөр азайган. Ошондуктан, элден мүмкүн болушунча көп салык чогултуу аракеттери көрүлгөн.

Козголоңдун биринчи этабы жеңилгенине карабастан, андан аркы күрөш бир жагынан Кудаярхандын башкаруусуна жана анын эзүүсүнө багытталса, экинчи жагынан падышалык Россияга каршы улуттук боштондук кыймылына айланган. Эгерде көтөрүлүштүн алгачкы күндөрүндө кыргыздар менен кыпчактар активдүү катышса, экинчи этапта ага калктын дээрлик бардык катмары катышкан. Генерал-губернатор Кауфман 1875-жылы 22-сентябрда Россиянын согуш министрине «Кокон козголоңу - бул жалпы улуттук кыймыл, ал хандыкка гана эмес, калктын биздин аскердик бийликтерге каршы ачык көтөрүлүшү» деп таанууга аргасыз болгонун жазган⁸.

Кыргыз-кыпчактардан чыккан Мусулманкул көпчүлүк кыргыздардын кеңеши менен Бухарага барып, Кокон ханзадасын табат. Ал хандын тукуму Полот (Муратхандын уулу) менен жолугат, бирок ал Кокон хандыгында сунушталган такты четке кагат. Андан кийин, Мусулманкул Ургенчтеги Музаффарханга (Мухаммед Али хандын уулу) барып ага элдин атынан ушундай сунуш кылат. Музаффар таптакыр баш тартат. Андан кийин Мусулманкул артка кайтууга аргасыз болот. Жолдо ал Ташкенде Абдулмомун Мухсинбай уулунун үйүндө токтойт. Мусулманкул Абдулмомунга өзүнүн ийгиликсиздигинин тарыхын айтып бергенде, ал жанында жүргөн Исхак аттуу жигитти өзү менен кошо алып кетип Полотхан катары көрсөтүүгө көндүрүүгө кеңеш берет. Молдо Исхак сунушка макулдугун билдирет. Андан кийин алар Чустка келип, кыргыздардын отряды менен биригишет. Калк Молдо Исхакты ак кийизге салып, салтанаттуу түрдө хан жарыялайт⁹.

Молдо Исхак Маргыландын жанындагы Охна айылында Бостон уруусуна таандык үй-бүлөдө туулган. Анын атасы Маргыландын Акмедресесинде мударрис болгон. Молдо Исхак

⁵ Парваначи-Олий ҳукмдор ёрликларини амалдорлар, умуман тегишли кишиларга етказувчи. Ўзбекистонни янги тарихи. 1 китоб. –Тошкент: Шарқ, 2000.–43-бет

⁶ Қосимов Й. Қўқон тарихи. –Тошкент., 1994.– 105- бет

⁷ Ўзбекистонни янги тарихи. 1 китоб. –Тошкент: Шарқ, 2000.–148-бет

⁸ Қосимов Й. Қўқон тарихи. –Тошкент., 1994.– 106- бет, ЎзМА, И-715-фонд, 1-рўйхат, 63-ийғма жилд, 344-варак

⁹ Бобобеков Х. Қўқон тарихи. –Тошкент:ФАН, 1996.– 65- бет

Тункатар медресесинде, андан кийин атасынын колунда башталгыч билим алган. 1867-жылы окуусун таштап, Ферганадагы Сохко келип, көчмөн кыргыздардын арасында 2 жыл жашап, андан соң Охнадагы мечитте, андан кийин Анжияндагы мечиттердин биринде имам болгон. Кийинчерек ал соода иштери менен да алектенет¹⁰. Жогоруда белгиленгендей, хандыктын таасирдүү адамдарынын бири жана саясий күрөшкө активдүү катышкан, курама уруусунан чыккан Абдулмумин менен кошо жүргөн. Ал Молдо Исхактын саясий аң-сезиминин өсүшүнө чоң салым кошкон.

Чыныгы Пулаттын тагдыры төмөнкүдөй болгон: 1810-жылы Кокон ханы Алимхан өлтүрүлгөндөн кийин аялы Оталихан аттуу уулу менен Каратегинге качат. Каратегиндин башкаруучусу Шо өз кызын Оталиханга турмушка берип, Самаркандга Бухара эмирине кызмат кылууга жиберет. Бир нече убакыт өткөндөн кийин, Оталихан атасынын тактысын багындыруу үчүн Коконго барат. Бирок жолдо аны өлтүрүп кетишкен. Анын аялы, уулу Пулат жана кызы оор абалда калышат. Апасы каза болгондон кийин, Бухара эмиринин кеңеши боюнча Пулаттын эжеси Хожя Ахрор мечитинин мутаваллисинин уулуна турмушка чыккан. Пулат ушул мечитте жашай баштаган. Генерал Абрамовдун айтымында “Пулаттын көзү кылый болуп, өзү 35 жаштагы кишиге окшош экен. Сыртынан кызыктай жашоо өткөргөндөй сезилди, бирок анын көз карашы алда канча терең экени байкалат”¹¹. Кудаярхандын Самаркандда жашаган жээни Насирхан 1876-жылдын январь айынын башында Пулатты кокустан көрүп, таанып калган жана Зарафшан бөлүмүнүн башчысы генерал А. Абрамовго бул жөнүндө кабарлаган. Ошондон кийин гана орустарга Кокондогу Полотхандын жасалма экени айкын болот. Бирок Россиянын командачылыгы да муну жашыруун сактайт. Анткени алар ушунча убакыттан бери алданып келишкенин коомчулукка билдирүүнү каалашкан жок¹².

Бул учурда Полотхан кеңейип бараткан элдик кыймылдын жетекчилигин толугу менен колуна алат. Ал Маргыланды таштап, Наманган тарапка жөнөгөн, ал жерден армия курай баштаган. Бул окуяларды уккан Кудаяр хан Афтобачынын башчылыгында аскерлерин жөнөткөн. Андан кийин Афтобачы аскерлери менен Полотхандын армиясынын ортосунда Намангандын жанында биринчи кагылышуу болду. Начар куралданган жана толук калыптана элек козголоңчулардын армиясы талкаланган. Алар Наманганды таштап, түндүктү көздөй Касанга чегиништи. Полотхан кыргыздардын арасына жашынып, жаңы күч топтой баштаган.

1875-жылы Полотхан Өзгөндөгү көтөрүлүштү жетектеген. Хандыкка чоң коркунуч туудурган бул козголоңду токтотуу үчүн, Кудаярхан Иса олуя, Абдырахман Афтобачы жана Сарымсак эшик агасы жетектеген 4 миң аскерди жөнөтөт. Бирок, 1875-жылдын 17-июлунда бул армия козголоңчулар тарапка өткөн. Анын үстүнө, 18-июлда Анжияндын беги Насриддинбек дагы беш миң кишиден турган аскерлери менен башчы Полотхандын козголоңчу армиясына кошулуп кеткен. Буга чейин Кудаярхандын иниси султан Мурадбек да ушундай кылган. Хандыктын негизги аскер бөлүктөрүнүн жана аскер башчыларынын

¹⁰ Ўзбекистонни янги тарихи. 1 китоб, –Тошкент: Шарк, 2000.–149-бет

¹¹ Бобобеков Х. Пўлатхон кўзғолони. –Тошкент., 1996.– 9-бет.

¹² Бобобеков Х. Пўлатхон кўзғолони. –Тошкент., 1996.– 9-бет.

көтөрүлүшчүлөр тарапка өтүшү Кудаярхандын мындан аркы тагдырын аныктаган маанилүү себептердин бири болгон¹³.

Бул убакта козголоңчулар да кызуу аракет жасашып, Ош, Наманган, Анжиян, Асаке, Алтыарык аймактарын ээлеп, Кокон тарапка жүрүш башташты. Мүмкүнчүлүктөн пайдалангысы келген Кудаярхандын экинчи уулу Мухаммад Аминбек да кол алдындагылар менен бирге козголоңчулар тарапка өтүп, аларга кошулду. Бул мезгилде Кудаярхан сарайдагы адамдарга да, аскерлерине да ишенген эмес. Андан кийин ал өзүн коргоп, Кауфманга кайрылып жардам сурады. Анын кайрылуусу төмөнкүчө болгон: “Отдаю себя в Кокандское ханство под могущественные покровительства Его Величества Государя императора и обращаюсь к Вам с дружественной просьбой благоволить приказать направить на город Коканд русское войско с артиллерий в возможно скором времени, дабы замысли мятежников не осуществились”¹⁴.

1875-жылы 22-июлда Кудаярхан 30 казактан турган орус бөлүктөрүнүн коргоосу астында Ташкентке кетүүгө аргасыз болгон. Ташкентте Кудаярхан Кокон хандыгынын мөөрүн жана гербдерин генерал фон Кауфманга тапшырды.

Кудаярхан аялы жана балдары менен Кокондон чыгып, кызматчылары менен кошо алтын, күмүш, зер буюмдарга толгон казынасын ала кеткен. Шаардан 8 чакырым алыстыка чыкканда хан жан-жөкөрлөрүнө эл алууга уруксат берген. Бул учурда анын жанында 1000 жөө аскер, 2000 атчан аскер жана 68 замбирек болгон. Эс алуудан кийин жолго чыкканда анын жанында 500 атчан аскер гана калган, калгандары ханды таштап кайтып кетип калышкан¹⁵.

Абдырахман Афтобачы жана анын кишилери Полотханды Хан даражасына көтөрүүдөн коркуп, Кудаярхандын уулу Насриддинбекти такка отургузушкан. Ошентип, Афтобачы жана Насриддинбек бийликти басып алышты. Алар дароо Түркстан генерал-губернаторуна кат жолдоп, Орусияга берилгендигин билдиришкен. 1875-жылы 4-августта орус өкмөтү Насриддинбекти хан деп тааныган. Бийликти басып алгандан кийин алар козголоңду басууга жана бийлигин бекемдөөгө аракет кылышкан. Бирок алар бул максаттарга жете алышкан жок. Козголоң күн санап күчөй берген. Кауфман козголоңчуларга каршы шашылыш чыгып, алардын аракеттерине бөгөт коюу үчүн генерал-лейтенант Н. Головачевдун жетекчилиги астында жөө аскерлерди, атчандарды, артиллерияны жиберип, Кожентти коргоого буйрук берген.

Маалыматтарга караганда, бул учурда 50 000ге жакын куралдуу жана куралсыз козголоңчулар орус аскерлери менен согушкан. Айрыкча, Ангрэн өрөөнүндө, Кокондун жанындагы Махрам чебинде теңсиз салгылаштар болгон. Эки күндүк салгылашуу жакшы куралданган жана тажрыйбалуу орус аскерлеринин жеңиши менен аяктады¹⁶. 1875-жылы 26-августта Россиянын аскердик администрациясынын буйругу менен Коконго чабуул башталган. Кокон алынганда Маргылан да орус аскерлерине багынып берген. Маргыландын жанында Афтобачынын аскерлери менен Скобелевдин жоокерлеринин ортосунда согуш

¹³ Ўзбекистонни янги тарихи. 1 китоб. –Тошкент: Шарк, 2000.–149-бет

¹⁴ ЎзМА, фонд-715, опись-1, дело-63, лист-139, Қосимов Й. Қўқон тарихи –Тошкент., 1994.– 109- бет

¹⁵ Худоёрхон. // Шарк машъали. №1.1992, 26-бет

¹⁶ Қосимов Й. Қўқон тарихи. –Тошкент., 1994.– 110- бет

болгон. Козголоңчулар жеңилип Миңтөбө аркылуу Ошту көздөй жөнөдү. Алар шаарга кирип, аны басып алышты. Скобелев алардын артынан кууп, Оштон козголоңчуларды кууп чыккан¹⁷. Абдырахман Афтобачы Маргиландан кеткенден кийин Кауфман шаарга келди. Ал Насриддинбекти жетишкен жеңиштерин бекемдөө үчүн Маргиланга сүйлөшүүгө чакырды. 1876-жылы 22-сентябрда сүйлөшүүлөр болуп, теңсиз келишимге кол коюлуп, Кокон хандыгы жаңы келишим боюнча Орусиянын вассалы болуп калган.

Бирок көп өтпөй козголоңчулар Насриддинбекти Полотхан менен алмаштырышты. Кырдаалга тынчсызданган Кауфман калкка «козголоңчу» Полотту кармоо талабы менен кайрылды. Ал генерал Троицкийге Полотханды колго түшүрүүнү буйруган. Бул учурда Афтобачынын карамагында турган козголоңчулар Анжиянды орустардан коргоп турушкан. Полотхан Асакада болчу, ал кырдаалды туура түшүнүп анжияндыктарга жардамга келди. Полотхандын жазуу жүзүндөгү кайрылуусунан кийин Ош, Шахрихан, Асаке, Булакбашы, Араван, Кокон, Маргиландан жардамчы аскерлер келген. Алар Анжиянды орустарга бербөөгө ант беришти.

Генерал Троицкий башкарган колониялык армия Анжиянды басып алуу максатында чабуулун баштады. Орустардын чабуулу кыйынчылык менен кайтарылды. Колониялык аскерлер шаар үчүн салгылашууну токтотуп, Наманган тарапка бет алышты. Жолдо жолуккан айылдар тонолуп, каршы күчтөр өлтүрүлүп, үйлөрү өрттөлдү. Бир жумалык салгылашуудан кийин козголоңчулардын көпчүлүгү Полотхандын жардамчысы Валихандын жетекчилигинде Коконду көздөй жөнөштү. Айыгышкан салгылашуулардан кийин Кокон багындырылды.

Маргылан калкы Полотхандын бийлигин биринчилерден болуп тааныган. Бул жерде Валихан баштаган 20 000ге жакын козголоңчулар чогулган. Полотхан өзү көзөмөлдөгөн аймактарга бектерди дайындаган. Мисалы, Абдырахман Афтобачы Анжиян, Сакоо төрө Маргилан, Абдымомун Кокон жана Батыр төрө Коргонтөбөнүн бектигине дайындалган¹⁸. Бул убакта Султан Мурадбектин башкы кутумчулары бардык жерде Полотханга каршы үгүт иштерин баштаган. Натыйжада Валихандын аскерлери Файзабад айылында Султан Мурадбектин тарапкерлери менен кагылышкан. Анда Мурадбек жеңилип, Кожент тарапка качууга үлгүргөн. Полотхан болсо Маргыланга көчүп келген.

Кауфман менен Скобелев түзгөн планга ылайык, негизги сокку Наманган-Анжиян кырка тоосундагы 15 миңден ашуун козголоңчу топтолгон жерлерге жасалышы керек болчу. Дал ушул аймактарда орус командачылыгы 1876-жылы январда оор аскердик операцияларды жүргүзгөн. Генерал Н. Головачевдун жазганына караганда, бул салгылашууларда 20 000дей козголоңчу курман болгон. Колонизаторлор дагы көпчүлүк күчүн жоготушкан. Анжияндан Асакага бараткан жолдо орус баскынчылары менен согушуп жаткан Полотхандын аскер күчтөрү чабуулга туш болушкан. Айласы кеткен Полотхан күч топтоо үчүн Үчкоргонго чегинди. Меллер-Закомельский баштаган казак-орус бөлүктөрү жана Куропаткин башкарган кавалериялык бөлүктөр 27-28-январда Полотхандын конушуна капысынан кол салышты. Үчкоргон төрт тараптан орус аскерлери менен курчалган. Полот курчоодон чыгып кетүүгө жетишти. Бирок көп өтпөй ал колго түшүрүлүп, орус администрациясынын карамагына өткөн. Бул 1876-жылы 19-февралда болгон. Аны Анжиян шаарына алып келишип, аскер-

¹⁷ Қосимов Й. Қўжон тарихи. –Тошкент., 1994.– 111- бет

¹⁸ Қосимов Й. Қўжон тарихи. –Тошкент., 1994.– 111- бет

талаа сотуна беришкен. Полотхан 1876-жылы 1-мартта Маргыланга алынып келинген жана базар аянтында дарга асылган.

Генерал-губернатор К.П. Кауфман өзүнүн эскерүүсүндө бекеринен төмөнкү ойлорду жазган эмес: «Күрөш хан менен эмес, элдик кыймыл менен болгон. Бул кыймылды басуу оңой болгон жок. Борбордук Азияда орустар буга чейин мындай катуу жана узакка созулган күрөшкө туш болгон эмес. Биз биринчи жолу баатыр жоокерлерге туш болуп, жергиликтүү хандыктарга караганда калк менен согушуу кыйыныраак экендигин билдик»¹⁹.

Жалпысынан алганда, бул көтөрүлүштүн маңызы колонизаторлор тарабынан ачык таанылышы, жогоруда айтылгандай, анын тарыхый маанисин да көрсөтүп турат. Кыргыздар менен кыпчактар көтөрүлүштүн алгачкы мезгилине активдүү катышса, кийинчерээк отурукташкан калк аларды колдоону улантышкан. Ошондой эле анын жетекчилери Мамыр, Мусулманкул, Полотхан ж.б. негизинен кыргыз элинин өкүлдөрү болушкан. Кийинки мезгилдерде козголоңго Абдырахман Афтобачы, Иса олуя, Хакназар Парваначи жана Насриддинбек кошулган. Ушундан кийин орус администрациясы козголоңчуларга каршы кеңири масштабдуу аскердик операцияларды баштаган. Кыймылдын акыркы этабында козголоң Анжиян, Кокон жана Маргилан аймактарында да массалык мүнөзгө ээ болгон. Эркиндик жана көзкарандысыздык үчүн бул күрөшкө калктын бардык катмарлары катышкан. Полотхан колго түшүрүлүп, өлүм жазасына тартылганы менен козголоңдор толугу менен басылган жок. Бул мезгилде орус колонизаторлоруна каршы күрөштү негизинен Алай кыргыздары уланткан.

Колдонулган адабияттар

1. Бобобеков Х. Кўқон тарихи. –Тошкент:ФАН, 1996.– 240 б.
2. Бобобеков Х. Пўлатхон кўзғолони. –Тошкент., 1996.– 160 б.
3. Ўзбекистонни янги тарихи. 1 китоб. –Тошкент: Шарқ, 2000.–466 б.
4. ЎзМА, И-1-фонд, 2-рўйхат, 343-а-йиғма жилд, 27-барак.
5. ЎзМА, И-715-фонд, 1-рўйхат, 63-йиғма жилд, 344-барак.
6. ЎзМА, фонд-715, опись-1, дело-63, лист-139
7. Қосимов Й. Кўқон тарихи. –Тошкент., 1994.– 138-бет
8. Худоерхон // Шарқ машғали. №1. 1992

¹⁹ Қосимов Й. Кўқон тарихи. –Тошкент. 1994.– 115- бет